

Corinna ALBERT, Roger FRIEDLEIN, Imma MARTÍ ESTEVE
(eds.)

Els catalans i Llatinoamèrica (s. XIX i XX). Viatges, exilis i teories

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017, 350 p.

Les relacions culturals entre Catalunya i Llatinoamèrica estan directament associades als moviments de persones d'una banda a l'altra de l'Atlàntic. Aquestes experiències, algunes temporals i d'altres sense retorn definitiu, tenen un impacte que, en major o menor mesura, dóna compte d'aquest contrast cultural, social i fins i tot estètic, a través de relats de viatge, diaris personals i altres tipus de textos ficcionals narratius, dramàtics o lírics.

Fruit d'una trobada d'investigadors realitzada el setembre de 2014 a la Ruhr-Universität de Bochum (Alemanya), el volum *Els catalans i Llatinoamèrica (s. XIX i XX). Viatges, exilis i teories* reprèn l'àmbit de la investigació sobre la presència catalana a Llatinoamèrica, i ho fa a través d'una revisió en profunditat de les relacions literàries i culturals d'aquests dos mons geogràficament tan allunyats però sentimentalment tan propers. El llibre consta de disset articles que es distribueixen de manera gairebé uniforme entre els cinc nuclis d'investigació proposats: la literatura de viatges, la literatura d'exili, la premsa i el món editorial, la història de la traducció i els fenòmens relacionats amb la teoria.

La literatura de viatges, d'una actualitat extrema, tant pel que fa a la producció com a l'edició i l'estudi de textos antics, és un dels «miralls» a través del qual el jo literari dóna compte d'una manera potser més distanciada de la realitat que viu. Els articles de Margarida Casacuberta, Pilar Godayol i Roger Friedlein estudien, respectivament, les propostes de Santiago Rusiñol i el seu viatge de mig any de durada al riu de la Plata; les escales d'Aurora Bertrana a la Guadalupe, la Martinica i les ciutats de Colón i Panamà, camí cap a Oceania; i el conjunt de textos assagístics i periodístics de Josep Pla sobre el context polític, social i cultural del Brasil. Tots tres escriptors plantegen les seves obres des de la mirada agredolça d'un viatger que explora i descobreix un paisatge hostil però cosmopolita, digne d'admiració però també afectat per un barroerisme de formes sobredimensionades i, alhora, monòtones. Observem que el procés de reescriptura d'alguns textos permet apreciar-ne l'evolució que modifica el jo i la seva percepció.

Els exemples de literatura catalana de ficció de l'exili i sobre l'exili republicà a Llatinoamèrica, publicats entre els anys quaranta i noranta del segle XX, d'autors com Vicenç Riera Llorca, Odó Hurtado, Domènec Guansé, Agustí Bartra, Ramon Vinyes o Pere Calders, ocupen la segona part del volum i són una mostra excel·lent de la rellevància de l'exili literari català en l'estudi del contacte transatlàntic. Les aporta-

cions de Montserrat Corretger, Imma Martí Esteve, Lluís Quintana i Martí Soler tenen com a nucli d'estudi autors que, d'una manera o d'una altra, transformen en literari l'espai i les vivències dels països on van desenvolupar la seva activitat professional i intel·lectual i mantenen el sentit de pertinença nacional i els ideals polítics progressistes, alhora que esdevenen mirall de l'experiència de contacte transcultural.

Aquest procés de transculturització també es manifestà a través de la intensa labor periodística, la participació en empreses editores llatinoamericanes o, fins i tot, en la fundació d'editorials, diaris i revistes per part de catalans des del segle XIX, com apunten l'article de Lluís Costa sobre la premsa editada pels emigrants catalans a Cuba, el de Josep Maria Figueres sobre els escrits periodístics de Josep Carner al *Diario de Costa Rica* entre 1924 i 1926, i el de Manuel Llanas i Ramon Pinyol sobre la trajectòria personal i professional d'Antoni López Llausàs. En tots els casos, parlem d'un fenomen que connecta directament amb el context sociopolític dins del qual es desenvolupa i que serveix, a més, d'instrument de construcció de la identitat catalana.

Un altre àmbit associat al món editorial és el de la traducció, amb una finalitat professional però també cultural (o patriòtica, si es vol), sobretot en el cas dels textos catalans traduïts a d'altres llengües, com són els casos de João Cabral de Melo Neto amb l'antologia *Quinze poetas catalães*, tema de l'article de Ramon Farrés, o de les traduccions de la periodista barcelonina Irene Polo per a editorials argentines quan es trobava de viatge (o, més aviat, exili forçós) a l'Amèrica del Sud en la companyia de Margarita Xirgu, abordat per Teresa Julio. Aquesta secció es completa amb l'article de Montserrat Bacardí sobre la importància que les revistes de l'exili *Catalunya* i *Ressorgiment* atorguen a la traducció com una activitat informativa i formativa; i l'article d'Eusebi Coromina Pou sobre l'original i les traduccions al català i al francès del *Misterio de Quanaxhuata* de Josep Carner.

El volum es tanca amb una secció dedicada als plantejaments que tenen un enfocament lligat amb les teories. Montserrat Galí presenta Rafael de Rafael, crític d'art, escriptor, tipògraf, llibreter, editor i narrador barceloní que adapta a Mèxic el romanticisme natzarè que tant d'èxit tingué a Catalunya. Marco Th. Bosshard proposa l'aplicació del concepte d'heterogeneïtat d'Antonio Cornejo Polar amb relació a les disparitats del sistema literari llatinoamericà a l'estudi de la literatura catalana escrita en castellà. Una experiència semblant és la de Corinna Albert, que manlleua el concepte de transculturació narrativa d'Àngel Rama per aplicar-lo al conte «Naufragis» del recull *La ciutat i el tròpic* de Lluís Ferran de Pol.

En resum, aquest volum és un aprofundiment interessant i molt oportú que, d'una banda, actualitza els estudis sobre les relacions literàries i culturals entre Catalunya i Llatinoamèrica i, d'una altra, serveix de porta d'entrada a l'aprofundiment d'una connexió complexa i polifacètica encara no descoberta del tot.

Moisès Llopis i Alarcón

*Pontificia Universidad Católica de Chile
Universidad de Chile*